

Тетяна Боряк,

ст. викладач Державної академії
керівних кадрів культури і мистецтв

Історія колишнього спецфонду Державної наукової архівної бібліотеки як депозитарію бібліотечних колекцій «Празького архіву»

Стаття досліджує історію спецфонду Державної наукової архівної бібліотеки, а саме бібліотечного сегмента «Празького архіву». Аналізуються види робіт, які потенційно могли бути виконані із бібліотечними колекціями вказаного масиву.

Ключові слова: Державна наукова архівна бібліотека, м. Київ, спецфонд, «Празький архів», Головліт.

The article examines history of the special repository of the State Research Archival Library regarding the library segment of «the Prague Archives». The author analyzes sorts of works that could be potentially applied to the library collections of the massive mentioned above.

Keywords: State Research Archival Library (Kyiv); special repository; «the Prague Archives»; Holovlit.

Про переміщення, опрацювання та сучасний стан «Празького архіву» написано чимало¹. Але недостатньо висвітленим залишається історія складової зазначеного масиву – бібліотечних зібрань². Тому ми хотіли б дослідити середовище, в якому розмістили друковані видання, переміщені у повоєнний період разом з архівними колекціями з Чехословацької Республіки. Як відомо, ним став спецфонд Науково-довідкової бібліотеки центральних державних архівів УРСР (далі – НДБ ЦДА УРСР), перейменований у 1992 р. на НДБ ЦДА України, а у 2006 р. – на Державну наукову архівну бібліотеку, м. Київ (далі – ДНАБ).

Завжди наріжним каменем архівної та бібліотечної роботи був принцип цілісності фондів. Однак у радянські часи домінуючою тенденцією стало відокремлення архівних зібрань від бібліотечних, а серед останніх, у свою чергу, виділялися колекції карт, стародруків та інших типів друкованих видань, наявних у бібліотеці. Фізичне роз'єднання первісно цілісного «Празького архіву» відбулося вже в УРСР під час розбирання щойно привезених матеріалів. Друковані видання вилучалися з архівного масиву і концентрувалися у бібліотечних фондах. Отже, процес обробки «празького» бібліотечного сегмента принципово нічим не відрізнявся від обробки інших бібліотечних зібрань в інших місцях.

Центральна архівна книгозбірня держави, що стала притулком для «празьких колекцій», бере

свій початок з часу заснування Київського центрального архіву давніх актів у 1852 р. У повоєнний період і до 1968 р. бібліотека функціонувала як Відділ науково-довідкової літератури Центрального державного архіву УРСР у м. Києві (далі ЦДА УРСР у м. Києві). У 1971 р. було створено НДБ ЦДА УРСР³.

Бібліотечний сегмент «Празького архіву» 1945 р. надходження спочатку опрацьовувався у відділі друкованих фондів ЦДА УРСР у м. Києві, а протягом 1958 – 1960-х рр. – у Відділі НДБ ЦДА УРСР у м. Києві. Цікаво відзначити, що в документах просякочила інформація про існування ще одного сховища «контрреволюційної» та емігрантської літератури – спеціальної закритої бібліотеки при відділі використання Управління державними архівами НКВС УРСР, де у 1945 р. було проведено інвентаризацію 1191 одиниці книг і журналів⁴. Ймовірно, що після реорганізаційних змін бібліотечний фонд цієї бібліотеки відійшов до НДБ ЦДА УРСР.

Етапним у створенні бібліотеки став циркуляр № 163 МВС УРСР від 22 жовтня 1946 р., яким наказувалося сконцентрувати наявну в архівах «вражескую» літературу в закритому фонді відділів науково-довідкової літератури центральних, обласних і державних архівів, і щоб доступ до неї мали лише відповідальний за зберігання, начальник архівного відділу та директор архіву⁵. Було наказано направити списки такої літератури до Архівного управління МВС УРСР. Один з таких списків (імовірно, архівного відділу Миколаївської області)

нараховував 95 позицій, серед яких були книги В. Січинського «Чужинці про Україну» 1942 р. видання; С. Наріжного «Українська еміграція» 1942 р. видання; Я. Рудницького «Як говорити по літературному» 1941 р. видання⁶.

У 1956 р. було зроблено перші кроки з вибіркового розсекречування документів, до яких належали матеріали дореволюційного періоду⁷. Хрущовська відлига позначилася і на цій сфері.

Акція розсекречування торкнулася матеріалів спецфонду після їхнього відокремлення від архівних матеріалів: у 1967 р. частину книг спецфонду передали на загальне зберігання⁸.

Як свідчать документи, у 1959–1963 рр. відділ науково-довідкової літератури ЦДІА УРСР у м. Києві очолював З. Кривошей⁹. З 1965-го по 1989 р. головою відділу науково-довідкової літератури/бібліотеки була Т. Сусліва¹⁰. У зв'язку з поступовою трансформацією відділу архіву у самостійну установу посада керівника змінювалася. У документах трапляються і «ответственный за печатные фонды», і «заведующий научно-справочной библиотекой», і завідувачий бібліотекою ЦДІА УРСР¹¹.

Збереглося кілька звітів про роботу спецфонду ДНАБ у 1981–1984 рр. Їх доповнює рішення колегії Головного архівного управління (далі – ГАУ) при Раді Міністрів (далі – РМ) УРСР від 25 квітня 1979 р., яка прийняла рішення «Про заходи щодо поліпшення збереження і використання бібліотечних фондів у державних архівах республіки». До речі, тут наводився загальний склад бібліотечних фондів бібліотек системи державних архівів України: 757,7 тис. книг, 444,4 тис. номерів журналів, 69,7 тис. плакатів, афіш, карт, креслень і листівок, у т. ч. на спеціальному зберіганні – 54,1 тис., 27,6 тис. і 11 тис. примірників¹². Вказувалося на позитивні (сховища із друкованими виданнями спеціального зберігання було відокремлено від сховищ фондів загального користування, проведено перевірку наявності книжково-журнального спецфонду НДБ ЦДА та фондів у більшості державних архівів) та негативні явища в роботі бібліотек (відсутність чи незавершеність інвентаризації, давно проводилась перевірка наявності бібліотечних фондів, повільно відбувається виокремлення дублетної і непрофільної літератури). Окремий параграф присвячено НДБ: «Зокрема, не організовано виявлення і передачу зацікавленим установам або виділення до знищення дублетної і непрофільної літератури; не оформлені документи по підведенню підсумків перевірки наявності видань спецфонду; не вирішено питання про залучення спеціаліста, який во-

лодіє іноземними мовами, до обробки закордонних видань; не організовано ремонт і опрацювання в ЦРМ (Центральній ремонтній майстерні. – Т. Б.) видань спецфонду бібліотеки»¹³. Тож наказувалося НДБ: «2.1. До кінця 1979 р. завершити оформлення документів по підведенню підсумків перевірки наявності видань спецфонду. 2.2. Протягом 1979–1980 рр. провести переінвентаризацію спецфонду, завести нові книги інвентарного обліку. 2.3. До 1 січня 1980 р. взяти на облік необліковану літературу спеціального зберігання, організувати виявлення і передачу іншим бібліотекам дублетних і непрофільних видань спецфонду; до 1 січня 1981 р. завершити цю роботу по книжкових фондах загального користування. 2.4. Вжити заходів щодо залучення спеціаліста з знанням іноземних мов для обробки закордонних видань. 2.5. Спільно з ЦРМ Головархіву УРСР забезпечити ремонт і опрацювання видань спецфонду»¹⁴. А вже наступного дня, 26 квітня, головою ГАУ було доведено рішення колегії для виконання¹⁵. Тож стає зрозумілим направленість роботи спецфонду в наступні роки. Станом на 25 квітня 1979 р. дублетний фонд НДБ ЦДА УРСР становив 35 тис. томів, з них 19 тис. спецфонду¹⁶.

10 грудня 1980 р. Колегія ГАУ при РМ УРСР прийняла рішення, яким зобов'язала Бібліотеку ЦДА протягом першого півріччя 1979 р. завершити переінвентаризацію газет і листівок та передати дублетні і непрофільні видання чи виділити їх до знищення; до 1982 р. завершити обробку видань спецфонду іноземною мовою; протягом 1981–1982 рр. забезпечити ремонт і опрацювання видань спецфонду; до 1 липня 1981 р. завершити звірку наявності видань загального фонду та передати іншим бібліотекам дублетні і непрофільні видання; посилити керівництво та контроль за діяльністю бібліотек, «служб науково-технічної інформації» архівної системи¹⁷. І враховуючи вищепоставлені завдання перед НДБ ЦДА, «вважати за доцільне виділити НДБ ЦДА УРСР у самостійну установу»¹⁸.

Наказ про виділення НДБ у самостійну установу з підпорядкуванням її Головархіву УРСР було підписано 30 грудня 1980 р., одночасно затвердили штатний розпис на 9 одиниць¹⁹. Було затверджено і Тимчасове положення про науково-довідкову бібліотеку центральних державних архівів Української РСР. Основні завдання: комплектування літературою з історії СРСР та УРСР, СІД та з діловодства і архівознавства; обслуговування співробітників Головархіву, державних архівів та дослідників; координування діяльності довідкових бібліо-

тек; розроблення документації з роботи довідкових бібліотек УРСР; «вивчення інформаційних потреб архівних установ республіки» та обслуговування державних архівів УРСР через міжбібліотечний абонемент. Відповідно до завдань прописувалися і функції. Про наявність одиниць спеціального зберігання не йшлося. А замість визначених 9 одиниць було затверджено штат у кількості 8 одиниць (7 виробничих: старший бібліограф (2), бібліограф, старший бібліотекар та бібліотекар і обслуговуючий персонал – одна прибиральниця)²⁰.

У 1981 р. бібліотека переінвентаризувала 13 749 листівок (замість 14300 запланованих), 6395 (замість 5500) комплектів газет (4568 рос. і укр. мовами, 1827 іноземними). Було проведено роботу з визначення цінності іноземних видань з залученням спеціалістів зі знанням іноземних мов. Підібрано 3333 (замість 3000 запланованих) іноземних видання для перекладу: 1427 записано в інвентар, а 1906 – у дублетний фонд. Були підготовлені списки на дублетну і непрофільну літературу для передачі і знищення: 24 511 примірників книг, журналів і листівок (замість 15 000 запланованих) (14 796 – книги і журнали українською і російською мовами, 1906 книг іноземними мовами, 6367 примірників журналів іноземними мовами, 1442 листівки). Підготовлено акти передачі²¹.

Того ж року літературу передали до спецфондів Інституту історії АН УРСР, Державного музею книги і друкарства УРСР, Державної республіканської бібліотеки ім. КПРС – 708 примірників книг і журналів, підготовлено акт передачі до Центральної наукової бібліотеки АН УРСР – 528 примірників книг і журналів²². Серед переданих одиниць – видання, які були складовими «Празького архіву». Але відсоток переданих «празьких» видань досить незначний (порівняно з масивом, який залишився у спецфонді НДБ ЦДА УРСР у м. Києві). Так, у відділі зарубіжної україніки НБУ ім. Вернадського авторкою було виявлено лише 10 видань, які містили ознаки приналежності до «Празького архіву»²³.

На наступний 1982 р. планувалися: передача дублетної і непрофільної літератури: 41 777 назв; оформлення інвентарних книг відповідно до актів списання літератури: 41 777 назв; закінчити обробку іноземних видань – 1521 книга (підготувати видання для перекладача – 1521 книга; інвентаризація книг – 880 книг; складання списку на непрофільні видання – 741 книга), підготовка видань на видачу на опрацювання та ін.²⁴

Протягом 1983 р. представники бібліотеки виконували такі завдання: доінвентаризація книжково-

журнального фонду (684 книг і журналів); складання каталожних карток на книги, газети, журнали (1739 книг, журналів і газет замість запланованих 800); складання карток на «буржуазно-націоналістичні листівки» (3716 листівок замість запланованих 3000); перешифрування карток (329 карток замість 100 запланованих); систематизація каталожних карток на «буржуазно-націоналістичні листівки» за хронологічною і географічною ознакою (як і заплановано, 6000 карток); вилучення літератури із загального фонду за наказами Головного управління у справах літератури і видавництва при Раді Міністрів (далі – Головліту) СРСР (748 книг, планові показники не доводилися, бо як же їх заплануєш); складання списків на «буржуазно-націоналістичні листівки» (9500 назв замість 6000); видача видань зі сховища (3716 видань, кількість не планувалася); підготовка видань до опрацювання (664 видання замість 700 запланованих); передача дублетної і непрофільної літератури²⁵.

Вкрай важливо зважати на епоху, в якій перебували друковані видання «празького» емігрантського масиву. Визначальною ознакою післявоєнного періоду, аж до кінця 1980-х рр., був майже одновекторний рух у напрямі тотального засекречування «антирадянської літератури», що визнавалася не лише шкідливою, а й небезпечною для існуючого режиму. Під таку ознаку підпадала і празька україніка. Цей рух регулювався низкою наказів Головліту СРСР і УРСР про передачу матеріалів на таємне, і лише подеколи – навпаки, на загальне зберігання. Одним із перших був наказ Головліту УРСР про засекречення видань семи авторів, у т. ч. «буржуазних націоналістів» О. Грушевського та В. Дорошенка²⁶. Подальші накази органів державної цензури про вилучення літератури із загальних фондів і передачу їх на таємне зберігання надходили у 1962, 1965, 1969, 1971, 1974, 1976, 1978 та 1979 рр.²⁷ Зведені списки книжок, що підлягали вилученню з бібліотек та книготорговельної мережі, надходили до бібліотеки з Москви (1953, 1960, 1973, 1980), Києва (1947), Харкова (1954)²⁸.

Водночас спостерігався і певний зустрічний рух: книжкові фонди спорадично передавалися у відкрите користування. Вперше це сталося у 1957 р., коли до архівів було надіслано два списки Головліту СРСР і УРСР на вилучення майже 280 позицій зі списку заборонених²⁹. Потім у 1967-му і 1978 р., НДБ передала на загальне зберігання 1993 та 4 книги відповідно³⁰. Література, що передавалася на загальне зберігання, була видрукувана переважно у довоєнний час.

Визначальною віхою у відкритті спецфондів бібліотек став 1987 р. Накази про зняття книжок із секретного зберігання почали надходити майже щомісяця. Кількість звільнених видань постійно зростала³¹. За рік у НДБ було оформлено акти на передачу 240 книжок на загальне зберігання³².

У 1988 р. вперше серед авторів, книги яких передавалися у загальне користування, з'явилися прізвища українських емігрантів, які проживали у міжвоєнний період у Чехословацькій республіці та Львові: Григорій-Наш (Н. Григорій), В. Старосольський, К. Левицький, Ю. Охримович, І. Мазепа, О. Далекий, Ф. Дудко, С. Сірополко, Д. Дорошенко. Наказ про вилучення із спецфондів праць цих авторів видав Львівський облліт у грудні 1988 р. В інвентарних книгах НДБ є позначки про наявність окремих видань цих авторів, зокрема, Григорієва, Старосольського, Левицького, Мазепа, Сірополка, Дорошенка³³. Цього ж року, згідно з рекомендаціями Головліту УРСР, НДБ передала на загальне зберігання книги М. Грушевського – всього 201 примірник.

Кількість наказів у формі книжечок, виготовлених друкарським способом, наростала протягом року, що свідчить про масовий «конвеєрний» характер процесу³⁴. Загалом у 1988 р. НДБ передала на загальне зберігання 866 книг³⁵.

Не можна не звернути увагу на парадокс «перебудовного» 1988 р.: зіткнення двох протилежних векторів політики і, відповідно, зустрічний рух книжок: у той час як одні масиви друкованої продукції визволялися із спецховищ, інші потрапляли до них. Так, 27 грудня 1988 р. Головліт СРСР схвалив «Сводный список книг, подлежащих исключению из библиотек и книготорговой сети. Ч. II. Москва, 1988. 27 с.», який містив 455 назв книжок. З них одна була видана у Празі (Русский экономический сборник. Под ред. С. Н. Прокоповича. Сб. I–XII. Пб. – Прага: «Пламя», 1925–1928), а друга належала українському емігранту в Польщі Б. Лепкому³⁶. Згідно з позначками у списку, що надійшов до НДБ, бібліотека мала 54 книги із цього переліку³⁷. Унікальність ситуації полягає у тому, що Головліт УРСР надіслав спецфондам м. Києва одночасно цей список та копію наказу від 2 лютого 1989 р. Головліту СРСР про виключення з другої частини «Списка» 20 авторів та повернення усіх їхніх праць та праць дев'яти осіб, виданих у СРСР, до загальних фондів, тобто в одному наказі йшлося про два взаємовиключаючі процеси, які були направлені, у даному випадку, на різні об'єкти³⁸.

Втім, процес відкриття спецфондів набув великого суспільного резонансу, і його вже неможливо було зупинити, про що свідчить, зокрема, інтерв'ю члена Колегії Головного управління з охорони державних таємниць у пресі при Раді Міністрів СРСР В. Солодіна, яке він дав газеті «Аргументы и факты»³⁹.

У 1989 р. вказані процеси продовжувалися, але вже з меншою інтенсивністю, наскільки можна судити за даними архіву бібліотеки⁴⁰. У наказі Головліту УРСР за жовтень згадувалось 27 прізвищ українських письменників та істориків, включаючи В. Винниченка, І. Огієнка, Н. Полонської-Василенко, Р. Смаль-Стоцького, П. Феденка, П. Христюка, В. Чехівського. Втім, процес передачі літератури на загальне зберігання мав ще вибірковий характер. У цьому ж наказі зазначалося, що твори історика О. Оглобліна, письменника І. Багряного та дисидентів І. Калинця, В. Мороза, І. Світличного, В. Чорновола, Ю. Шевельова мають залишатися у спецфондах⁴¹. За 1989 р. НДБ передала на загальне зберігання 166 книг і 8 журналів (останній акт було підписано 7 червня)⁴².

Знаковими стали два накази Головліту 1989 р. Перший – від 15 листопада – доводив до відома: «Считать утратившими силу все приказы и списки Главлита СССР (кроме части II «Сводного списка книг, подлежащих исключению из библиотек и книготорговой сети», введенной в действие приказом Главного управления № 104дсп от 27.12.88 г.) на изъятие, изданной в СССР, литературы из общих фондов библиотек и книготорговой сети. Все издания, входившие в отмененные приказы и списки Главлита СССР, перевести в общие фонды библиотек»⁴³. Другий – від 3 грудня – наказував перевести всі дореволюційні видання у фонди загального зберігання⁴⁴. Після появи цих наказів союзного Головліту Архівне управління УРСР рекомендувало підвідомчим архівам за консультаціями щодо розсекречування бібліотечних фондів звертатися до обласних управлінь з охорони державних таємниць у пресі⁴⁵.

Найголовнішим у процесі розсекречування масивів друкованих видань став наказ Головліту СРСР від 10 січня 1990 р., який фактично поклав кінець добі цензури. У ньому, зокрема, зазначалося: «Перевести из спецфондов в общие фонды библиотек все издания, подлежащие исключению из библиотек и книготорговой сети по спискам и приказам Главлита СССР. Все ранее изданные списки и приказ Главлита СССР по указанному вопросу считать утратившими силу»⁴⁶. 17 січня такий же наказ видав Головліт УРСР⁴⁷.

Судячи зі звітів за 1988 р., які надсилалися до НДБ архівами областей, бібліотека контролювала процес передачі на загальне зберігання літератури, за умови її наявності, відповідно до наказів Головлітів СРСР та УРСР⁴⁸.

Отже, оскільки матеріали «празького» походження не опрацьовувалися окремо від інших видань, збережені документи дають змогу фрагментарно простежити потенційні аспекти опрацьовання бібліотечного сегмента «Празького архіву». Його перебування у спецфонді НДБ ЦДА УРСР у м. Києві відповідало політиці зберігання забороненої літератури, регламентованій Головлітом. І лише наприкінці 1980-х рр. бібліотечні зібрання української еміграції стали доступними для читачів.

Примітки

¹ *Грімстед, Патриція Кеннеді*. «Празькі архіви» у Києві та Москві. Повоєнні розшуки і вивезення емігрантської архівної українки / Патриція Кеннеді Грімстед. – К. : ДЦЗД НАФ, 2005. – 250 с.; *Лозенко, Л.* Празький український архів : історія і сьогодення / Л. Лозенко // Архіви України. – 1994. – № 1–6. – С. 18–30; *Мушинка, М.* Музей визвольної боротьби України та доля його фондів : іст.-архів. нарис / М. Мушинка. – К. : ДЦЗД НАФ, 2005. – 127 с.; *Палієнко, М. Г.* Архіви української еміграції в радянських спецсховищах (переміщення, опрацювання, використання) / М. Г. Палієнко // Український історичний журнал. – 2006. – № 1. – С. 196–213; *Палієнко, М.* Архівні центри української еміграції (створення, функціонування, доля документальних колекцій) / М. Палієнко. – К. : Темпора, 2008. – 687 с.; *Яковлева, Л.* Празькі фонди в Києві / Л. Яковлева // Пам'ятки України. Історія і культура. – 1994. – № 3–6. – С. 120–122.

² *Лозенко, Л.* Вказ. праця. – С. 28; *Грімстед, Патриція Кеннеді*. Вказ. праця. – С. 28–29; *Палієнко, М. Г.* Архіви української еміграції в радянських спецсховищах – С. 202; *Боряк, Т. Г.* «Празький архів»: історія переміщень, опрацювання та сучасний стан (1945–2007) / Т. Боряк // Бібл. вісник. – 2008. – № 4. – С. 19–24.

³ Архівні установи України : довідник / [Держкомархів України, УНДІАСД ; редкол. : Г. В. Боряк, І. Б. Матяш, Г. В. Папакін]. – [2-е вид., доп.] – Т. 1 : Державні архіви. – К. : ДЦЗД НАФ, 2005. – (Архівні зібрання України. Спеціальні довідники). – С. 37.

⁴ ЦДАВО України, ф. 14, оп. 7, спр. 104, арк. 9.

⁵ Там само, спр. 200, арк. 1–2.

⁶ Там само, спр. 200, арк. 60–68 зв.

⁷ Там само, ф. 4703, оп. 1, спр. 189; 211.

⁸ Діловодний архів ДНАБ, акти передачі літератури зі спецфонду на загальне зберігання, 1967–1989 рр. (без пагінації).

⁹ ЦДАВО України, ф. 4703, оп. 1, спр. 277, арк. 7; спр. 298, арк. 47; спр. 409, арк. 1.

¹⁰ Там само, ф. 4703, оп. 1, спр. 462, арк. 3; спр. 486, арк. 10; спр. 510, арк. 5, 152, 153.

¹¹ Там само, спр. 354, арк. 6; спр. 298, арк. 65; спр. 462, арк. 3.

¹² Там само, ф. 14, оп. 2, спр. 2862, арк. 99.

¹³ Там само, арк. 100.

¹⁴ Там само, арк. 101.

¹⁵ Там само, арк. 98.

¹⁶ Там само, оп. 1, спр. 2864, арк. 147.

¹⁷ Там само, оп. 2, спр. 2933, арк. 160.

¹⁸ Там само, арк. 161.

¹⁹ Там само, арк. 182.

²⁰ Там само, арк. 182–189.

²¹ Діловодний архів ДНАБ, спр. 2: Плани і звіти про роботу спецфонду за 1981–1984 рр. (без пагінації).

²² Там само.

²³ Підрахунки автора.

²⁴ ДНАБ, Справа № 2: Плани і звіти про роботу спецфонду за 1981–1984 рр.

²⁵ Там само.

²⁶ Діловодний архів ДНАБ, спр. 12: Накази Головліту УРСР стосовно діяльності НДБ ЦДА УРСР [за 1957–1979 рр.]. – Арк. 41.

²⁷ Там само. – Арк. 3–40.

²⁸ Библиографический указатель устаревших изданий, не подлежащих использованию в библиотеках и книготорговой сети. – М. : Изд-во Всесоюз. книж. палаты, [199 –]. – № 3 (24). – 1953. – 47 с.; Зведений алфавітний список книжок, що увійшли до наказів Головліту Української РСР на вилучення та списання в макулатуру з бібліотек громадського користування за період з 1937 по 1 липня 1947 року включно. – К. : Рад. шк., 1947. – 156 с.; Зведений покажчик застарілих видань, що не підлягають використанню в бібліотеках громадського користування та книготорговій сітці. – Х. : Книжк. палата УРСР, 1954. – 413 с.; Сводный список книг, подлежащих исключению из библиотек и книготорговой сети. – М. : Изд-во Всесоюз. книж. палата, 1960. – Ч. I. – 135 с.; Сводный список книг, подлежащих исключению из библиотек и книготорговой сети. – М., 1973 – Ч. II.; Известия Советов депутатов трудящихся СССР. – 329 с.; Сводный список книг, подлежащих исключению из библиотек и книготорговой сети. – М. : Главлит СССР, 1988. – Ч. II. – 27 с.

²⁹ Діловодний архів ДНАБ, спр. 12: Накази Головліту УРСР, які відносяться до діяльності НДБ ЦДА УРСР [за 1957–1979 рр.]. – Арк. 44–55.

³⁰ Діловодний архів ДНАБ, акти передачі літератури зі спецфонду на загальне зберігання, 1987–1989 рр. (без пагінації).

³¹ Діловодний архів ДНАБ, спр. 14: Накази Головного управління з охорони державних таємниць у друці при Раді Міністрів СРСР, Ради Міністрів УРСР, 1987 р. (без пагінації).

³² Діловодний архів ДНАБ, акти передачі літератури зі спецфонду на загальне зберігання, 1987–1989 рр. (без пагінації).

³³ Діловодний архів ДНАБ, спр. 16: Накази Головліту СРСР, Головліту УРСР, 1988–1989 рр. (без пагінації).

³⁴ Діловодний архів ДНАБ, спр. 15: Накази Головліту СРСР, Головліту УРСР за 1988 р. (без пагінації).

³⁵ Діловодний архів ДНАБ, акти передачі літератури зі спецфонду на загальне зберігання, 1987–1989 рр. (без пагінації).

³⁶ Діловодний архів ДНАБ, спр. 16: Накази Головліту СРСР, Головліту УРСР, 1988–1989 рр. (без пагінації).

³⁷ Діловодний архів ДНАБ, Сводный список книг, подлежащих исключению из библиотек и книготорговой сети. Ч. II. – М. : Главлит СССР, 1988. – 27 с.

³⁸ Діловодний архів ДНАБ, спр. 16: Накази Головліту СРСР, Головліту УРСР, 1988–1989 р. (без пагінації).

³⁹ Діловодний архів ДНАБ, спр. 13: Дані з розсекречення за списками Головлітів СРСР і УРСР за областями, 1987–1988 рр. (без пагінації).

⁴⁰ Діловодний архів ДНАБ, спр. 16: Накази Головліту СРСР, Головліту УРСР, 1988–1989 рр. (без пагінації).

⁴¹ Там само.

⁴² Діловодний архів ДНАБ, акти передачі літератури зі спецфонду на загальне зберігання, 1987–1989 рр. (без пагінації).

⁴³ Діловодний архів ДНАБ, спр. 16: Накази Головліту СРСР, Головліту УРСР за 1988–1989 рр.

⁴⁴ Там само.

⁴⁵ Діловодний архів ДНАБ, спр. 13: Дані з розсекречення за списками Головлітів СРСР і УРСР за областями, 1987–1988 рр. (без пагінації).

⁴⁶ Там само.

⁴⁷ Діловодний архів ДНАБ, спр. 16: Накази Головліту СРСР, Головліту УРСР, 1988–1989 рр. (без пагінації).

⁴⁸ Діловодний архів ДНАБ, спр. 13: Дані з розсекречення за списками Головлітів СРСР і УРСР за областями, 1987–1988 рр. (без пагінації).